

- 11 Η διαδικασία καταγραφής και ταυτοποίησης διαφέρει σε κάθε σημείο εισόδου, ανάλογα με τις δυνατότητες που υπάρχουν. Σε άλλα νησιά η διαδικασία καταγραφής και ταυτοποίησης γίνεται μέσω δακτυλοσκόπησης με τη χρήση του συστήματος Eurodac, ενώ αλλού γίνεται manual με τη χρήση υπηρεσιακών σημειωμάτων.
- 12 http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/communication_on_managing_the_refugee_crisis_en.pdf.
- 13 http://asylum.gov.gr/wp-content/uploads/2015/10/Greek-Asylum-Service-statistical-data-September-2015_gr.pdf.
- 14 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00189&plugin=1>.
- 15 Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, διαθέσιμο σε: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV:l33118>.
- 16 Στην περίπτωση χορήγησης καθεστώτος πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας μπορούν να καταθέσουν αίτηση στο αρμόδιο Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου για χορήγηση ταξιδιωτικών εγγράφων. Η ολοκλήρωση της διαδικασίας χορήγησης μπορεί να διαρκέσει 1-2 μήνες. Μετά τη χορήγηση, μπορούν να ταξιδέψουν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες για 3 μήνες ανά 6 μήνες, αλλά μετά την παρέλευση του τριμήνου θα πρέπει να αποχωρήσουν.
- 17 Η Υπηρεσία Ασύλου συστάθηκε με τον Ν. 3907/2011 και αποτελεί την αρμόδια αρχή για την εξέταση των αιτημάτων χορήγησης διεθνούς προστασίας: βλ. Ν. 3907/2011, ΦΕΚ 7 Α΄ (26.1.2011), διαθέσιμος σε: <file:///C:/Users/User/Downloads/document.pdf>.
- 18 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5904_en.htm.
- 19 Η σίτιση έχει σταματήσει σε όλα τα σημεία εισόδου και καλύπτεται είτε από τις οργανώσεις που δρουν στο πεδίο, είτε από εθελοντές. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το κράτος είναι απόν. Και αυτό καθομολογείται σε όλα τα επίπεδα.
- 20 www.unhcr.org/55df05769.pdf και www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/11/MIDAS-REPORT-GR-1.pdf.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ: ΚΡΙΣΗ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΡΟΖΑΚΟΥ

Το 2015 θα το θυμόμαστε σαν τη χρονιά του μεγάλου περάσματος χιλιάδων ανθρώπων από τη Μέση Ανατολή (κυρίως τη Συρία) και την Αφρική προς την Ευρώπη. Εικόνες με σωρούς από σκισμένες πλαστικές βάρκες, μπλε και κόκκινα Yamaha σωσίβια, ανάμεσά τους ροζ παιδικά μπρατσάκια, παρωδία προστασίας. Άνθρωποι να περπατούν ώρες κάτω από τον καυτό ήλιο ή να κουλουριάζονται υπό καταρρακτώδη βροχή. Μωρά σε αυτοσχέδια καρότσια-κάδους απορριμμάτων. Ανάπηροι στα χέρια συγγενών και φίλων. Γυναίκες και άντρες ξυπόλητοι. Γονείς που τραβούν τα εξαντλημένα παιδιά τους από τα χέρια και άλλοι που τα κουβαλούν στην πλάτη. Πρωτού συνεχίσουν το επικίνδυνο ταξίδι τους με προορισμό την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη, μετανάστες

Η Κατερίνα Ροζάκου είναι κοινωνική ανθρωπολόγος, μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο Πανεπιστήμιο του Αμστερνταμ. Το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 2015 έκανε επιτόπια έρευνα στη Λέσβο.

και πρόσφυγες κάνουν την πρώτη τους στάση σε ευρωπαϊκό έδαφος στη Λέσβο, την Κω, τη Λέρο, τη Χίο, τη Σάμο ή κάποιο άλλο νησί του Αιγαίου. Στη Λέσβο, ένα νησί 85.000 κατοίκων, 305.000 καταγραφές έχουν πραγματοποιηθεί από την αρχή του έτους μέχρι τις 27 Οκτωβρίου 2015, σύμφωνα με την Αστυνομική Διεύθυνση Λέσβου. Το μεγάλο πέραςμα από το νησί αφήνει ανεξίτηλα σημάδια, αλλάζοντας για πάντα τον τόπο και όσους βρίσκονται εκεί. Η Λέσβος συναντιέται με την ιστορία ως ο τόπος όπου εκδηλώνονται ραγδαίοι μετασχηματισμοί σε πολλαπλά επίπεδα: στις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και την «κοινωνία πολιτών», τη δράση των ανθρωπιστικών οργανώσεων, το εύρος και το περιεχόμενο της αλληλεγγύης, τη συγκρότηση τελικά του ίδιου του κράτους. Το κείμενο αυτό πραγματεύεται όψεις της «ανθρωπιστικής διακυβέρνησης»,¹ τη με φουκωκικούς όρους² διαχείριση πληθυσμών που τελούν σε «κρίση», καθώς και τη διεύρυνση της αλληλεγγύης. Υποστηρίζεται ότι η

«προσφυγική κρίση» δεν νοείται ανεξάρτητα από την «κρίση» στην οποία βρίσκεται η χώρα τα τελευταία χρόνια.

Στη Λέσβο, το διαρκώς μεταβαλλόμενο πολύμορφο τοπίο από φορείς διαχείρισης της «προσφυγικής κρίσης», περιλαμβάνει τις τοπικές αρχές και την κυβέρνηση, την αστυνομία και το λιμενικό, διεθνείς διακυβερνητικές και μη κυβερνητικές ανθρωπιστικές οργανώσεις, θρησκευτικές και κοσμικές οργανώσεις, συλλογικότητες ντόπιων αλληλεγγύων, γηγενείς και αλλοδαπούς εθελοντές που έρχονται στο νησί από άλλα μέρη του κόσμου. Γύρω από τους καταυλισμούς αναπτύσσονται νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Σε καντίνες και υπαίθρια μαγαζιά οι μικροπωλητές έχουν προσαρμοστεί με τον καιρό τα προϊόντα τους σύμφωνα με τις ανάγκες και τις προτιμήσεις της πελατείας τους. Χαρτόνια με αραβικά γράμματα ενημερώνουν για τις τιμές σε νερό, σνακ, παπούτσια, υπνόσακου, σκηνές και φρούτα. Εταιρείες εστίασης δραστηριοποιούνται στην παροχή συσ-

σιτίου στους «κρατούμενους» (αφού ως τέτοιοι νοούνται μέχρι την ολοκλήρωση της καταγραφής) μετανάστες και πρόσφυγες. Όταν τον Σεπτέμβριο διακόπεται η παροχή συσσιτίου από τις αρχές, οι ίδιες εταιρείες σίτισης προσλαμβάνονται από μη κυβερνητικές οργανώσεις για τον ίδιο σκοπό. Νεαρές γυναίκες και άντρες με μπλουζάκια από εταιρείες κινητής τηλεφωνίας πωλούν κάρτες σύνδεσης. Υπομονετικοί μάρτυρες του Ιεχωβά περιμένουν στη σκιά ενός θάμνου για να διανείμουν διακριτικά θρησκευτικά φυλλάδια σε τρεις γλώσσες: φαρσί, αραβικά και ουρντού. Οι ντόπιοι αγρότες, βλέποντας τα λιόδιχτά τους να μετατρέπονται σε αυτοσχέδιες σκηνές και τα χωράφια τους να γεμίζουν λύματα, αναζητούν μάταια αρμόδιο στον οποίο να διαμαρτυρηθούν για την οικονομική καταστροφή. Δημοσιογράφοι και φωτογράφοι από διεθνή ειδησεογραφικά μέσα αναζητούν την ιδανική απεικόνιση της «προσφυγικής κρίσης». Ερευνητές συρρέουν στη Λέσβο για να καταγράψουν τις ιστορικές στιγμές και τους ραγδαίους μετασχηματισμούς που συντελούνται.

Οι διαφορετικοί αυτοί φορείς συμπορεύονται και, κάποτε, ανταγωνίζονται ή και συγκρούονται. Την ίδια ώρα διατυπώνεται διαρκώς η κριτική για «έλλειψη συντονισμού» αλλά και η παραδοχή, στο πλαίσιο της πολιτισμικής οικειότητας, ότι «στην Ελλάδα δεν υπάρχει κράτος». Και τα δύο αναφέρονται στην ιστορική στιγμή, όπου τα όρια ανάμεσα στο κράτος και το μη κράτος ρευστοποιούνται. Ευρωπαίοι αξιωματούχοι επισκέπτονται τους καταυλισμούς και εγκυβερνούν τους επικεφαλής για τις συνθήκες που επικρατούν, απαιτώντας, στο μοτίβο της ρητορικής γύρω από την «ελληνική κρίση», αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων. Στα μάτια τους, το «άτακτο» ελληνικό κράτος αποδεικνύεται για μια ακόμα φορά «ανεπαρκές» να φυλάξει «το κατώφλι της Ευρώπης»³ και να ανταποκριθεί στις ανθρωπιστικές επιταγές ενός ευρωπαϊκού κράτους. Ευρωπαϊκοί θεσμοί, στην περίπτωση αυτή θεσμοί επιτήρησης των συνόρων, όπως η Frontex, καλούνται να το συνδράμουν. Στόχος είναι η αποτελεσματική διαχείριση των μετακινούμενων πληθυσμών και η υλοποίηση μιας ιδεατής γραφειοκρατίας μέσα από την πλήρη καταγραφή, διάκριση και μετεγκατάσταση ή επιστροφή των νεοαφικθέντων. Παρά τον ανέφικτο χαρακτήρα της, η εξιδανικευμένη γραφειοκρατική ευταξία και ο απόλυτος έλεγχος εξακολουθεί να αποτελεί μια

ισχυρή φαντασίωση στα hotspots της Ευρώπης.

Στη Λέσβο, τους τελευταίους μήνες, στις αίθουσες της Γενικής Γραμματείας Νησιωτικής Πολιτικής και σε μεγάλα ξενοδοχεία της προκυμαίας της Μυτιλήνης γίνονται αλλεπάλληλες συντονιστικές συσκέψεις, όπου συμμετέχουν εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και της αστυνομίας, «θεσμοί» και «κοινωνία πολιτών». Ως «θεσμοί» νοούνται εκτός από τους τοπικούς, περιφερειακούς και κυβερνητικούς φορείς, διακυβερνητικές οργανώσεις. Στη δεύτερη κατηγορία της «κοινωνίας πολιτών» εμπίπτουν τόσο θεσμοθετημένες, όσο και αυτοοργανωμένες συλλογικότητες, διεθνείς και τοπικές μη κυβερνητικές οργανώσεις. Περιλαμβάνονται ακόμα απλοί πολίτες, που τους τελευταίους μήνες συρρέουν στη Λέσβο για να υποδεχθούν τους νεοαφικθέντες. Οι πολίτες αυτοί συνήθως απουσιάζουν από τις συντονιστικές συναντήσεις. Σε πανσιόν και ενοικιαζόμενα δωμάτια καταλύουν στελέχη διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων με μακρά επαγγελματική εμπειρία σε χώρες της Αφρικής και της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Οι μεγαλύτερες, παγκοσμίως, οργανώσεις «επιχειρούν» στο νησί, προσλαμβάνουν στελέχη, συνεργάζονται με τις αρχές του τόπου και χρηματοδοτούν τοπικές ομάδες. Τα διακριτικά στις μπλούζες, τα γιλέκα και οι καρτέλες που έχουν κρεμασμένες στο λαιμό τους οι εργαζόμενοί τους, κάνουν ακόμα πιο ορατή την παρουσία τους αλλά και την ανάγκη διάκρισης και εδραίωσης της θέσης και, κατ' επέκταση, της κυριαρχίας τους στον χώρο. Οι αστυνομικοί, επιφορτισμένοι με τα καθήκοντα της κράτησης και καταγραφής των «παράτυπων εισερχομένων αλλοδαπών», καλούνται να εργαστούν χωρίς καν διερμηνείς, εκτός εάν ανθρωπιστικές οργανώσεις τους παραχωρήσουν εργαζόμενούς τους. Οργανώσεις δρουν σε χώρους αρμοδιότητας φορέων του κράτους, στους καταυλισμούς και στον δημόσιο χώρο, πολλές φορές χωρίς να ζητήσουν την άδεια από τους επίσημους διαχειριστές. Πραγματοποιούν έργα υποδομών, κτίζουν στέγες και επισκευάζουν τουαλέτες υπό την ανοχή ή άγνοια των αρμοδίων. Σε δελτία τύπου, ανθρωπιστικές οργανώσεις παρουσιάζουν τις προτάσεις τους για την επίλυση της κρίσης σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εάν οι δηλώσεις τους αποτελούν παρεισφρήσεις στις αρχές του τόπου, η ευθεία χρηματοδότηση (σε καιρό οικονομικής δυσπραγίας) της τοπικής αυτοδιοίκησης και τοπικών συλλογι-

κοτήτων συνδέεται ξεκάθαρα με την ανάληψη νέας εξουσίας και ρόλου.

Η χρονιά αυτή αποτελεί, ταυτόχρονα, κορυφαία στιγμή της αλληλεγγύης, ενώ η εμπλοκή του απλού κόσμου, ντόπιων και ξένων, είναι τεράστια σε μέγεθος και εύρος. Συλλογικότητες αλληλεγγύης σε μετανάστες και πρόσφυγες δραστηριοποιούνταν στο νησί εδώ και αρκετά χρόνια.⁴ Πλέον οι ομάδες έχουν αυξηθεί, έχουν επεκταθεί σε νέα πεδία και συνεργάζονται με διεθνείς οργανώσεις, αποκτούν θεσμικό πρόσωπο και νέους ρόλους. Παράλληλα με τους ντόπιους αλληλέγγυους, τουρίστες αλλά και δημοσιογράφοι παραμένουν στο νησί μετά τις διακοπές τους και άλλοι ταξιδεύουν από δυτικοευρωπαϊκές χώρες και άλλα μέρη του κόσμου για να δουλέψουν εθελοντικά σε καταυλισμούς και παραλίες. Οδηγοί μεταφέρουν με τα αυτοκίνητά τους κόσμο προς το λιμάνι και τους καταυλισμούς. Σε παραλίες, ομάδες ανθρωπών υποδέχονται τις βάρκες με τους πρόσφυγες και τους μετανάστες και τους καλωσορίζουν στην Ευρώπη. Ντόπιοι ψαράδες και ναυαγοσώστες σπεύδουν σε διάσωση ανθρώπων που κινδυνεύουν στη θάλασσα. Δίπλα τους, οι βάρκες προσεγγίζονται, ακόμα και εν πλω, από επίδοξους εμπόρους βενζινομηχανών που τις αποσπούν βίαια. Εθελοντές παρέχουν πρώτες βοήθειες τη στιγμή της άφιξης, καθαρίζουν τους καταυλισμούς, ρυθμίζουν τη ροή της καταγραφής μεσολαβώντας ανάμεσα στην αστυνομία και τους μετανάστες και πρόσφυγες. Εθελοντές παρίστανται για να ελέγξουν και ταυτόχρονα να εξομαλύνουν τη λειτουργία των καταυλισμών την ώρα που ειδικές αστυνομικές δυνάμεις έχουν εγκατασταθεί εκεί με σκοπό την επιβολή της τάξης ακόμη και με βίαιους τρόπους και καταστολή.

Τόσο οι τοπικές αρχές, όσο και η κυβέρνηση αφογκράζονται το θετικό πρόσημο της αλληλεγγύης και επιχειρούν να την αναδείξουν σε εθνικό και τοπικό χαρακτηριστικό. Η τοπική αυτοδιοίκηση διεκδικεί τον τίτλο της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας για τη Λέσβο στη βάση ακριβώς της υποδοχής που απολαμβάνουν εκεί οι μετανάστες και πρόσφυγες που διασχίζουν τα σύνορα. Η ελληνική κυβέρνηση κάνει επίκληση στην αναιμική ευρωπαϊκή αλληλεγγύη, ενώ προτάσσει την αλληλεγγύη ως εθνικό ηθικό χαρακτηριστικό. Μοιάζει η «αλληλεγγύη» να εμπλουτίζεται και, τελικά, να προτείνεται ως εναλλακτική της «φιλοξενίας», εθνική αρετή ανιδιοτέλειας και γενικευμένης

προσφοράς. Με άλλα λόγια, επιχειρείται οι σχέσεις με τον ξένο στο μικροεπίπεδο της κοινωνικότητας να οικοδομούνται στη βάση της ισότητας και της αμοιβαιότητας και όχι στο πλαίσιο μιας βαθιά ιεραρχικής σχέσης, όπως η φιλοξενία που, καθώς έχει δείχτει, σε τελική ανάλυση αποσκοπεί στον έλεγχο της επικινδυνότητας του «ξένου» και τη μετατροπή της ετερότητας σε ομοιότητα.⁵

Τι θα απομείνει όμως στο νησί; Κάποια στιγμή τα στελέχη των ανθρωπιστικών οργανώσεων θα αποχωρήσουν για νέα πεδία, οι δημοσιογράφοι θα στρέψουν αλλού το ενδιαφέρον τους και οι τουρίστες εθελοντές ίσως επιστρέψουν, αλλά μόνο για διακοπές. Οι γηγενείς αλληλέγγυοι θα συνεχίζουν ή θα τροποποιούν τις δράσεις τους. Οι δρόμοι και οι πλατείες του νησιού θα έχουν αδειάσει από τις σκηνές και τα πεζοδρόμια θα έχουν καθαριστεί. Τα τελευταία πλαστικά μπουκάλια, οι σωροί από ρούχα θα έχουν λιώσει και όλα θα έχουν, φαινομενικά, επιστρέψει στην πρότερή τους κατάσταση. Οι ερευνητές θα παντρεύουν δεδομένα με αναλυτικά εργαλεία στα κείμενά τους και τα εξώφυλλα των διεθνών εφημερίδων θα καταλαμβάνουν νέες ειδήσεις. Ωστόσο, το νησί δεν θα είναι ποτέ πια ίδιο. Στη Μόρια, στο hotspot όπου οι θεσμοί επιτήρησης της Ε.Ε. θα έχουν αυξημένη δικαιοδοσία, προγραμματικός στόχος είναι να τεθεί σε εφαρμογή το σχέδιο μιας ειδικής ζώνης μειωμένης εθνικής κυριαρχίας, όπως και στα υπόλοιπα «κέντρα διαλογής» της Νοτίου Ευρώπης. Κανείς όμως δεν μπορεί να προβλέψει τη διάρκεια και τον τρόπο λειτουργίας του, ειδικά εάν συλλογιστούμε αφενός τον ευμετάβλητο και ασταθή χαρακτήρα της γραφειοκρατίας και αφετέρου το ότι πάντα οι τρόποι με τους οποίους η γραφειοκρατία πραγματώνεται, διαφέρουν πολύ από τους ιδεότυπους. Και σε τελική ανάλυση δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε την «πανουργία» της ιστορίας. Πώς θα αναμετρηθούν οι φορείς της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης με τις νέες συνθήκες; Ήδη στο νησί εγείρονται αντιστάσεις απέναντι στη μετατροπή της Λέσβου σε χώρο παρατεταμένης κράτησης, όπου θα διαχωρίζονται οι πρόσφυγες από τους απελάσιμους μετανάστες.

Στις τρέχουσες συνθήκες, αυτό που καταγράφεται δεν είναι η αποτυχία του κράτους, αλλά η διεύρυνση και ο επαναπροσδιορισμός του. Δεν πρόκειται για κάτι καινούριο. Σημειώνεται όμως μια θεμελιώδη τομή. Αφορά την είσοδο διεθνών ανθρωπιστικών οργανώσεων σε ένα

πρωτόγνωρο για τις ίδιες «πεδίο», όχι απλά σε ευρωπαϊκό έδαφος αλλά σε χώρα της Ε.Ε.⁶ Αφορά ακόμα την εξάπλωση της αλληλεγγύης και τη μαζική συμμετοχή απλών ανθρώπων. Τι σημαίνει να επεμβαίνουν διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις σε ευρωπαϊκό έδαφος και σε τέτοιο μάλιστα βαθμό; Η ανθρωπιστική βοήθεια που ιστορικά απευθύνεται σε απομακρυσμένους «άλλους» στρέφει τώρα το βλέμμα της σε μια χώρα της Ε.Ε., και, βέβαια, σε μια χώρα που τελεί ήδη υπό «κρίση»: κρίση οικονομική και ανθρωπιστική.⁷ Οι «λόγοι της κρίσης» παραπέμπουν σε μια ρήξη και μια «κατάσταση εξαίρεσης», όπου η κανονικότητα αίρεται, αποτελώντας το υπέδαφος για να εμφανιστούν πολιτικές παρεμβάσεις που υπό άλλες συνθήκες θα ήταν, αν όχι αδιανόητες, βαθιά προβληματικές και αμφισβητήσιμες.⁸ Η «ανθρωπιστική διακυβέρνηση» στη Λέσβο, τους τελευταίους μήνες, καθίσταται δυνατή λόγω της «ελληνικής» και της «προσφυγικής κρίσης» (ή, καλύτερα, των λόγων γύρω από αυτές). Όπως η «ελληνική κρίση» έχει κυριαρχήσει στον τρόπο που σκεφτόμαστε για τις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται στην ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια,⁹ έτσι και οι έννοιες του «ανθρωπισμού» και του «επείγοντος» είναι πολιτισμικές κατασκευές που συγκροτούν κοινωνικά φαντασιακά, παράγοντες τρόπους για να προσεγγίσουμε και να κατανοήσουμε αυτά που συμβαίνουν στη Λέσβο, αλλά και συγκεκριμένους τρόπους αντίδρασης σε αυτά.¹⁰ Η «κρίση» έχει συντελέσει και σε μία ακόμα μεταστροφή πρακτικών: η υλική προσφορά γίνεται ο κυρίαρχος τρόπος αρωγής. Τεράστιες ποσότητες από ρουχισμό, τροφή και άλλα υλικά αγαθά αλλά και χρήματα συγκεντρώνονται και διανέμονται. Οι αναστοχαστικοί προβληματισμοί του παρελθόντος σχετικά με την προσφορά υλικών αγαθών ως έκφανση της φιλανθρωπίας και τις εξουσιαστικές συνδηλώσεις της δεύτερης,¹¹ φαντάζουν παρωχημένοι. Η «κρίση» καθιστά την προστασία της ανθρώπινης ζωής και τη βιολογική επιβίωση πρώτιστο διακύβευμα.¹²

Τόσο ο συντελούμενος επαναπροσδιορισμός του κράτους όσο και η ανθρωπιστική διακυβέρνηση δεν είναι άμοιροι συγκρούσεων που εκδηλώνονται σε τοπικό επίπεδο. Η παρουσία και η δράση των ανθρωπιστικών οργανώσεων και μεμονωμένων εθελοντών προκαλεί την αντίδραση νέοτων που με ένταση και με διάφορους τρόπους επανα-διεκδικούν την κυριότητα του χώρου. Στις εκλογές του

Σεπτεμβρίου 2015 η Χρυσή Αυγή ήταν το τρίτο κόμμα στη Λέσβο, υπερδιπλασιάζοντας το ποσοστό της από τις εκλογές του Ιανουαρίου όπου είχε καταταχθεί έκτη. Το εκλογικό αποτέλεσμα μπορεί να διαβαστεί ως η απαξίωση του πολιτικού συστήματος σε τοπικό επίπεδο, ως κυριαρχία μιας μισοξενικής και ταυτόχρονα αντιευρωπαϊκής στάσης. Από την άλλη, βλέπουμε την άμεση και αδιαμεσολάβητη δράση των κατοίκων, όπως τις διασώσεις που επιχειρούν οι ψαράδες στη Βόρεια Λέσβο και τη φροντίδα στα σημεία άφιξης. Από την πλευρά τους, οι συλλογικότητες αλληλεγγύης βρίσκουν τη θέση τους μέσα σε αυτό το πολύμορφο πλέγμα της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, αναλαμβάνουν νέους ρόλους και τροποποιούν τις δράσεις τους. Καλούνται, τέλος, να επαναπροσδιορίσουν την ίδια τη συγκρότηση των υποκειμένων τους: των ανθρώπων που επιχειρούν το επικίνδυνο πέρασμα της Λέσβου με κίνδυνο της ζωής τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Michael N. Barnett, «Humanitarian Governance», *Annual Review of Political Science* 16 (2013), σ. 379-398.
- 2 Michel Foucault, «Governmentality», στο Graham Burchell / Collin Gordon / Peter Miller (επιμ.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, σ. 87-104, University Chicago Press, Σικάγο 1991.
- 3 Για την Ελλάδα ως το «κατώφλι της Ευρώπης» και το ζήτημα του ασύλου βλ. Heath Cabot, *On the Doorstep of Europe: Asylum and Citizenship in Greece*, University of Pennsylvania Press, Φιλαδέλφεια 2014.
- 4 Βλ. Sevasti Trubeta, «“Rights” in the Grey Area: Undocumented Border Crossers on Lesbos», *Race & Class* 56/4 (2015), σ. 56-72.
- 5 Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, «Τα άχρη της ετερότητας: Διαστάσεις της πολιτισμικής διαφοροποίησης στην Ελλάδα του πρώιμου 21ου αιώνα», στο Ευθύμιος Παπαταξιάρχης (επιμ.), *Περιπέτειες της ετερότητας: Η παραγωγή της πολιτισμικής διαφοράς στη σημερινή Ελλάδα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σ. 1-85.
- 6 Για την παρέμβαση των κρατών του Πρώτου Κόσμου σε χώρες του Τρίτου Κόσμου, μέσα από την πρόφαση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ. Didier Fassin / Mariella Pandolfi, «Introduction: Military and Humanitarian Government in the Age of Intervention», στο Didier Fassin / Mariella Pandolfi (επιμ.), *Contemporary States of*

Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions, σ. 9-25. MIT Press, Ν. Υόρκη 2010.

7 Η χώρα, σύμφωνα με τον έλληνα πρωθυπουργό, τελεί υπό «ανθρωπιστική κρίση», πριν ακόμα από την εκδήλωση της «προσφυγικής κρίσης» το 2015. Την κατάσταση της «ανθρωπιστικής κρίσης» καταδεικνύει θεσμικά ο Νόμος 4320/2015 «περί αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης», αλλά και παραδέχεται στις δηλώσεις της η γερμανίδα

καγκελάριος, μετά τις πολύωρες διαπραγματεύσεις του Ιουλίου 2015.

8 Βλ. Janet Roitman, *Anti-crisis*, Duke University Press, Λονδίνο 2014.

9 Αθηνά Αθανασίου, *Η κρίση ως κατάσταση «έκτακτης ανάγκης»: Κριτικές και αντι-στάσεις*, Σαββάλας, Αθήνα 2012.

10 Craig Calhoun, «The Idea of Emergency: Humanitarian Action and Global (Dis)order», στο Didier Fassin / Mariella Pandolfi, *Contemporary States of Emer-*

gency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions, MIT Press, Ν. Υόρκη 2010, σ. 29-58.

11 Βλ. Katerina Rozakou, «The Biopolitics of Hospitality in Greece: Humanitarianism and the Management of Refugees», *American Ethnologist* 39/3 (2012), σ. 562-577.

12 Peter Redfield, «Doctors, Borders, and Life in Crisis», *Cultural Anthropology* 20/3 (2005), σ. 328-361.

ΠΕΡΙ ΠΟΝΤΙΑΚΗΣ ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑΣ, ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑΣΗΣ

ΝΙΚΟΣ ΣΙΓΑΛΑΣ

Η εμβληματική μορφή της άνοιξης των διανοουμένων, την οποία βίωσε η σύγχρονη Τουρκία τη δεκαετία του 2000, ο αρμένιος δημοσιογράφος Χραντ Ντινκ (Hrant Dink), θύμα των ιδεών του και της συνέπειας που έδειξε απέναντί τους, είχε πει κάποτε: «όσο είμαι στην Τουρκία θα συνεχίσω να μιλώ για τη Γενοκτονία των Αρμενίων, όταν βρεθώ όμως στη Γαλλία θα πω ότι δεν έγινε». Ο Χραντ Ντινκ καταδικάστηκε το 2006 για τις απόψεις του σχετικά με το αρμενικό ζήτημα βάσει του περίφημου άρθρου 301 του τουρκικού ποινικού κώδικα περί «προσβολής του Τουρκισμού» (η επίμαχη έκφραση αντικαταστάθηκε στις 30.4.2008, μετά τη δολοφονία του Ντινκ). Είπε τα παραπάνω λόγια, όταν η άρνηση της αρμενικής γενοκτονίας επρόκειτο να γίνει ποινικό αδίκημα στη Γαλλία (νόμος της 12.9.2006 που αποσύρθηκε το 2008 πριν την ψήφισή του από τη σύγκλητο). Μην ξεχνάμε άλλωστε ότι ο Νόαμ Τσόμσκι (Noam

Chomsky) και εν τέλει και ο Πιερ Βιντάλ-Νακέ (Pierre Vidal-Naquet) (που εισήγαγε την κατηγορία του αρνητισμού) υπήρξαν αντίθετοι στον περί αρνητισμού νόμο. Η ποινικοποίηση της γνώμης (έστω και με θετικό πρόσημο) τους ξένιζε ως εντελώς αντίθετη στις αρχές του διαφωτισμού και του πολιτικού φιλελευθερισμού που τον διαδέχτηκε. Έκτοτε, βέβαια, έπεσε πολύ νερό στ' αυλάκι και είναι δύσκολο να αποφύγει κανείς, χωρίς να παρεξηγηθεί, την κριτική τού περί αρνητισμού νόμου στην περίπτωση φέρ' ειπείν της γενοκτονίας των Αρμενίων: να εξηγήσει δηλαδή ότι ο σκεπτικισμός με τον οποίο αντιμετωπίζει το θέμα της θεσμικής κατοχύρωσης και επιβολής του όρου γενοκτονία δεν αποτελεί αμφισβήτηση της τεράστιας έκτασης της βίας, του ξεκληρίσματος σχεδόν ενός ολόκληρου λαού. Τίθεται δηλαδή το πρόβλημα, βαθύτατα πολιτικό, της αποδεξιμότητας¹ ενός επιχειρήματος, του κατά πόσο έχει «ιδιωματικό»² χαρακτήρα ή όχι. Ως προς το ζήτημα αυτό ας μου επιτραπεί να αναφέρω την προσωπική μου εμπειρία, όχι με την πρόθεση να υπερβάλω τη μικρή σημασία της, αλλά για να δώσω το παράδειγμα ενός διλήμματος που θεωρώ ότι

τίθεται σε ορισμένες περιπτώσεις σχετικά με τη χρήση του όρου γενοκτονία.

Το θέμα των σχέσεων της σχετικής με τη συλλογική βία ιστοριογραφίας με το δίκαιο υπήρξε αντικείμενο μιας μελέτης μου, στην οποία δεν γίνεται δυστυχώς να αναφερθώ εκτενώς στο μικρό αυτό κείμενο γνώμης.³ Αρκεί να πω εδώ επιγραμματικά ότι εκεί υποστηρίζω ότι στην ιστοριογραφία των θεμάτων που άπτονται της συλλογικής βίας εντοπίζεται εξαρχής (από τα τέλη του 19ου αιώνα) τόσο η έντονη τάση να υιοθετούν οι ιστορικοί ως αναλυτικά εργαλεία έννοιες του διεθνούς και του ποινικού δικαίου, όσο και η τάση να υποκαθιστά η λογική της δικαστικής έρευνας τις συνήθεις πρακτικές και μεθόδους της ιστορικής έρευνας. Η τάση αυτή φτάνει στο αποκορύφωμά της με την καθαυτό τροπή της ιστορίας, και ιδιαίτερα της γνώμης περί την ιστορία, σε δικαστικό διακύβευμα, με τους νόμους κατά του αρνητισμού. Θα έλεγα επίσης, με λίγα λόγια, ότι σε επίπεδο αρχών, η επιβολή αυτή της δικαιοκίνης λογικής (ενίοτε και της δικανικής ρητορικής) στην ιστορική έρευνα και, ακόμα περισσότερο, η ποινικοποίηση της γνώμης περί την ιστορία θέτουν σοβαρά προσκόμματα στην ανεξαρτησία της ιστορικής

Ο Νίκος Σιγάλας είναι ερευνητής στο Institut Français d'Études Anattoiliennes (IFEA) στην Κωνσταντινούπολη και μέλος του Centre d'Études Turques, Ottomanes, Balkaniques et Centrasiatiques (CETOBaC) στο Παρίσι.